

ALKOHOLI IHMISTEN VÄLISSÄ

JUOMISEN TULKINNAT CHRISTER KIHLMANIN, PENTTI SAARIKOSKEN JA
HENRIK TIKKASEN PROOSASSA

Tässä artikkelissa ei etsitä totuutta, ei edes käsiteltävien kirjailijoiden totuuksia, vaan yritetään piirtää muotokuva otsikon kirjailijoista heidän teostensa pohjalta. Kyseessä on siis muotokuva muotokuvasta. Mietitään alkoholismia ja sitä, miten juomista tulkitaan. Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa ei ole liiemmästi kiinnitetty huomiota alkoholinkäytön ja sen seurausten kuvauksiin kirjallisuudessa. Kirjailijoiden alkoholismi tosin on ollut biografisissa tutkimuksissa näkyvästi esillä. Aihepiiriä kartoittavat suomalaiset tutkimukset kuuluvat sosiologian alaan. Niissä on keskitytty fiktion, lähinnä romaanikirjallisuuteen. On pyritty tuomaan kirjallisuudesta syvyyttä ja vivahteikkua esimerkiksi haastatteluaineiston antamaan kuvaan suomalaisesta juomisesta.

Thomas B. Gilmore on punninnut kirjallisuuden- ja alkoholitutkimuksen antia toisilleen. Se, ettei alkoholismien ruotimisella ole ollut sijaa kirjallisuudentutkimuksessa, johtuu Gilmoren (1987, 7) mukaan yksinkertaisesti siitä, että kirjallisuudentutkijat keskittyvät siihen, mikä on heille tuttua: alkoholismien tieteellistä tuntemusta heillä on harvemmin ollut. Toisaalta yksioikoinen alkoholismien kartoittaminen kirjallisuudesta ei ole myöskään kirjallisuudentutkimuksena kiinnostavaa. On hedelmällisempää kääntää asetelma. Miettiä, miten kirjallisuuden tuntemus voi hyödyttää alkoholitutkijaa. Gilmorella on kaksi

vastausta. Ensinnäkin alkoholistin inhimillinen puoli – kaikkine kompleksisuuksineen – on kirjallisuudessa elävästi kuvattu, toisin kuin tutkimuksissa. Toiseksi fiktiossa korostuu alkoholismin psykologinen puoli (Gilmore 1987, 8–9).

LÄHTÖKOHTIA – TUNNUSTUS VAI RAPORTTI?

Kun tutkimuskohde on kaunokirjallisuus, syntyy ongelmia, jos sen fiktiivistä ominaisuutta ei oteta huomioon. Fiktiivisiin teksteihin keskittyvissä tutkimuksissa pitää pohtia, missä määrin ja miten kaunokirjallinen teos heijastelee todellisuutta: voiko fiktiivisten teosten kuvausten perusteella ylipäätään tehdä johtopäätöksiä todellisuudesta. Lähemmäksi esimerkiksi sosiologisessa tutkimuksessa käytettäviä henkilökohtaisia dokumentteja päästään, kun analysoidaan sellaista omaelämäkerrallista proosaa – on puhuttu myös ”tunnustuksellisesta proosasta” –, jossa kertoja on samastettavissa kirjailijaan itseensä ja jossa kuvattavana on kirjailijan oma elämä.

Seuraavassa tarkastellaan lajin merkittäviä suomalaisia kirjoittajia, nimittäin Christer Kihlmanin (s. 1930), Henrik Tikasta (1924–1984) ja Pentti Saarikoskea (1937–1983), mutta myös jälkimmäisten puolisoitten – Tuula-Liina Variksen (s. 1942) ja Märta Tikkanen (s. 1935) – kirjoituksia. Mukana ovat Kihlmanin *Människan som skalv* (1971; Ihminen joka järkkyy), Saarikosken *Aika Prahassa* (1967), *Kirje vaimolleni* (1968) ja Pekka Tarkan toimittamat *Juomarin päiväkirjat* (1999), johon sisältyvät kokonaisuudessaan Kirje vaimolleni ja *Katselen Stalinin pään yli ulos* (1969), ja *Toipilaan päiväkirjat* (2001) sekä Henrik Tikkanen katuosoitteiden mukaan nimetty teossarja: *Brändövägen 8* (1975; Kulosaarentie 8), *Bävervä-*

Artikkelia on kirjoitettu Alkoholitutkimussäätiön tuella, Stakesin alkoholi- ja huume tutkimusryhmän ”Perhe ja päihteen” -projektissa. Suurkiitos asiantuntevista kommentteista kuuluu ryhmän johtajalle, dos., erikoistutkija Marja Holmilalle. Tahdon kiittää myös muita projektin tutkijoita, etenkin valt. maist., tutkija Kirsimarja Raitasaloa.

gen 11 (1976; Majavatie 11), *Mariegatan* 26 (1977; Mariankatu 26), *Georgsgatan* (1980; Yrjönkatu) ja *Henriksgatan* (1982; Henrikinkatu).¹ Myös Märta Tikkanen *Århundredets kärlekssaga* (1978; Vuosisadan rakkaustarina), Tuula-Liina Variksen *Kilpikonna ja olkimarsalkka* (1994) ja Christer Kihlmanin ja Märten Westön keskustelukirja *Om hopplöshetens möjligheter* (2000) kulkevat ohessa.

Rajanveto fiktiivisen ja ”todellisen” välillä ei ole yksiselitteinen edes silloin, kun puhutaan ns. tunnustuksellisesta proosasta. Tyypillistä on, etteivät kirjailijat itse yhdy historioitsijoiden luonnehdintaan teostensa tunnustuksellisuudesta. Tutkimuksen kirjailijoista Christer Kihlman on erityisen painokkaasti vastustanut tunnustuskirjallisuuden leimaa.² Joensuun yliopistossa pitämässään esitelmässä, joka sittemmin julkaistiin kokoelmassa ”Miten kirjani ovat syntyneet” (1991), Kihlman korosti, ettei ole koskaan kyennyt liittämään teoksiinsa sanaa ”tunnustaa”. Hänen mukaansa verbin konnotaatiot ovat negatiivisia: uskonnollisissa yhteyksissä tunnustetaan synty ja juridisissa yhteyksissä syyllisyys. Kummassakin tapauksessa ”tunnustus” on pakotettu. Kihlman sanoi kirjoittavansa pakotta ja siksi, että totuus tulisi esiin. Hän alleviivasi kuitenkin, ettei kirjoita yhdestä henkilöstä, jolla on hänen nimensä, vaan ihmisestä yleensä: ”se että kirjoittaa mahdollisimman vilpittömästi ja totuudenmukaisesti yhdestä yksittäisestä elämästä merkitsee siten samalla sitä että kirjoittaa vilpittömästi ja totuudenmukaisesti monista muista”. Tunnustamisen asemesta Kihlman luonnehtisi kirjojaan verbeillä ”paljastaa” ja ”käyttää hyväksi”. Hän on mieles-

tään paljastanut tai yrittänyt paljastaa joitakin niistä tutkimattomista teistä, joilla ihmisen tunne-elämä voi liikkua, käyttänyt tässä hyväkseen omaa persoonaansa (Kihlman 1991, 91–92). Myös keskusteluissaan Märten Westön kanssa Kihlman vastustaa määritelmää ”tunnustuskirjallisuus”; hän puhuu mieluummin ”tunnereportaasista” (Kihlman & Westö 2000, 190). Substantiivi ”tunne” – samoin kuin adjektiivi ”tunnustuksellinen” – ilmaisee jotakin subjektiivista. ”Tunnereportaasin” yhteydessä sitä käytettäneen ilmaisemaan jonkin sielullisen tapahtuman elämyksellisen kokemuksen kirjaamista. Taiteilijoista on käytetty myös ilmaisua ”esieläjä”. Tällä ominaisuudella lienee yhtymäkohtansa jo Aristoteleen esittämään ajatukseen *katharsiksesta*, vapautumisen tunteeseen, jonka taideteos synnyttää kokijassaan. Samalla tavalla todellisuudessa – näytelmän tai romaanin sijaan – taiteilija voidaan kokea myös vaikeiden ja tosien ongelmien ”esieläjänä”.

Henrik Tikkanen sen sijaan ironisoi sitä vilpittömyyttä, josta häntä on kiitetty. Kirjassaan *Henriksgatan* (1982) hän kyseenalaistaa vilpittömyyden, joka vaikenee sankarinsa pienistä positiivisista piirteistä vain siksi, että se voi tuhota yleisvaikutelman häikäilemättömästi rehellisyydestä. Saarikoskikin kiinnittää päiväkirjassaan vuonna 1970 – Pekka Tarkan toimittamissa Toipilaan päiväkirjoissa – huomiota kirjojensa väitettyn rehellisyyteen. Se, että kirjoissa kerrotaan, kuinka paljon milloinkin on juotu, on Saarikosken mukaan tehokeino ja lisäksi halpa. Hän jatkaa:

Minua sanotaan usein ”rehelliseksi”: Mannerheimintiellä oli, ja taataa olla vieläkin sekatarvakauppa jonka omistaa joku Rehell; kun pikkupoikana tulin Laaksosta hiihtämästä luulin että kaupan nimi oli lyhennys ”rehellisestä”: ymmärrän kyllä miten kauppias voi olla rehellinen mutta kirjailija? Se on hömpötytystä. Joudutaan täysin väärille jäljille jos *Kirjettä vaimolleni* ruvetaan lukemaan kuin jotakin tunnustusta. Sehän on vain rakennelma, konstruktio. Kyllä siinä kaikki faktat pitävät paikkansa, mutta se on aivan epäolennaista: niiden paikalla olisi voinut olla toisetkin faktat, mutta minulla ei sillä hetkellä ollut muita faktoja käytettävissäni. (Saarikoski 2001, 247)

Toipilaan päiväkirjoissa todetaan myös, että kirja, joka tieteen tahtoen on ”paljastava”, on itse asiassa naamio ja panssari (Saarikoski 2001, 139). Naisten kirjoituksissa on toisin. Teoksessa ”Miten kirjani ovat syntyneet” Märta Tikkanen kirjoittaa *Århundredets kärlekssagan* kuuluneen teksteihin,

¹ Sarjan kolme ensimmäistä teosta muodostavat kokonaisuuden: puhutaan ”osoitetrilogiasta”. Trilogian jälkeisiä osoitekirjoja, *Georgsgatan* ja *Henriksgatan*, on pidetty lähinnä idean uudelleenkäyttönä (ks. Zilliacus 1999, 217). Näiden lisäksi yhtenä osoitekirjana voi pitää teosta ”Henrik”, jonka ystävät ja kollegat kirjoittivat Tikkanen kuoleman jälkeen. Teoksen päättää Märta Tikkanen kirjoittama luku ”Sikgränd 2” (Siikakuja 2). Siitä tuli eräänlainen loppurepliiikki puolisoiden julkiseen dialogiin, kuten Clas Zilliacus (1999, 217) on esittänyt.

² Myös Saarikoski on kirjoittanut proosateoksistaan Aika Prahassa ja Kirje vaimolleni sekä runokokoelmastaan Katselen Stalinin pään yli ulos, että ne ovat monologeja, joissa puhetta pitää Pentti Saarikoski, The Poet of Finland, ja että ne eivät ole tunnustuskirjoja vaan pitkiä roolirunoja ja että niiden minä ei ole niiden kirjoittaja (Saarikoski 1978).

jotka ovat enemmän häntä itseään kuin mikään muu hänen kirjoittamansa. Kirja oli alun perin itselle kirjoitettu, ymmärtämisen ja uskalluksen vuoksi, siksi että sen kirjoittaja jaksaisi nähdä ja elää ja pääsisi eteenpäin:

Uskon olevani täysin rehellinen, niin rehellinen kuin suinkin voin olla, kun sanon etten kirjoittaessani edes hetkellisesti ajatellut että tekstiäni ikinä minun elämäni aikana lukisi kukaan muu kuin – mahdollisesti – se jota suoraan puhuttelin, se *sinä*, joka kolmenkymmenen vuoden ajan oli toisena puoliskona siinä appelsiinissa joka me kaksi yhdessä olimme. (M. Tikkanen 1991, 275)

Märta Tikkanenkin kiinnittää esseessään huomiota autenttisuuden ongelmaan, siihen, että kaunokirjallisuudessa on aina kalvo kirjailijan ja teoksen välissä. Näin silloinkin, kun aineistona ovat omat tunteet ja elämykset. Samassa yhteydessä Tikkanen (1991, 279) muistuttaa kuitenkin, ettei kirjailija koskaan myöskään pääse eroon sisimmästä totuudestaan, joka on olemassa silloinkin, kun sen on kätkenyt niin taidokkaasti, ettei edes itse näe sitä. Märta Tikkanen kiinnitti huomiota myös ”rehellisiin alkoholismien kuvauksiin”, joita varsinkin suomalaisessa kirjallisuudessa on pilvin pimein ja joissa kynää pitelee aina alkoholistineri itse. Tämä asetelma muuttuu ”Vuosisadan rakkaustarinassa”. Siinä kaikki nähdään puolen metrin päästä, vieressä seisovien, perheen näkökulmasta. Kysymyksessä on konkretia: lapsen pelko ja turvattomuus, sekunti ennen lyömistä, niin monelle naiselle tuttu hetki (Tikkanen 1991, 276).

Merkille pantavaa on, että ”tunnustuksellinen proosa” tai ”tunnereportaasi” ovat pitkään olleet miehinen kirjoittamisen tapa. Tavallaan myös Märta Tikkanen ja Variksen teosten asetelmassa on mieskeskeisyyttä; ne hän kiertävät kirjailijapuolisoiden alkoholismien ympärille, joka on tietysti hallinnut myös heidän elämäänsä. Jo tämä asetelma herättää kysymyksiä alkoholiongelmaisen ihmissuhteen dynamiikasta sekä siitä, miten perinteiset naisen ja miehen roolit näkyvät ihmissuhteissa. Kuten Liisa Enwald kirjoittaa, nähtiin esimerkiksi Märta Tikkanen teos avoimuudessaan uuden feministisen estetiikan mukaisena. Kirja toi miehen alkoholismia kuvaavaan kirjallisuuteen naisnäkökulman: naisen kamppailun miehen juomisen kanssa (Enwald 1999, 206).

Rajankäynti ”tunnustuskirjallisuuden” tai ”tunnustuksellisen proosan” ja esimerkiksi ”tunne-

reportaasin” välillä ei kuitenkaan ole tämän artikkelin aihe. Oleellista on, että ”tunnustukselliseksi proosaksi” luokiteltu kirjallisuus on lähimpänä todellisuuden kuvausta ja sellaisenaan myös lähimpänä sellaisia aineistoja, joita on voitu hyödyntää sosiologisessa tutkimuksessa. Sitä paitsi esimerkiksi Northrop Frye määrittelee tunnustuskirjallisuuden klassisessa teoksessaan *Anatomy of Criticism* fiktiivisen proosan lajiksi, jonka omaelämäkerrallista teemaa kirjailijan luovuus on inspiroinut (Frye 1957, 307). Käsillä olevan artikkelin teokset eivät aina ole fiktiivisiä niin itsestään selvästi kuin Frye ajattelee. Sen sijaan tulkinnat, joita on tarkoitus katsoa, ovat aina jossakin mielessä fiktiivisiä, tulkitsijan subjektista lähteviä. Tulkinta on myös kaksinkertainen, kuten jo aluksi sanottiin: hahmotetaan muotokuvaa muotokuvasta. ”Tulkintahan” sisältää jo itsessään toisen tien, sen että on muitakin tulkintoja – toisia totuuksia – selitystavoista riippuvaisia. Tavoite on ymmärryksen tuottamisessa eräänlaisen prosessin kautta. Tulkinnan kohde on pitänyt jollain tavoin ymmärtää – yhdellä tavalla monien mahdollisten joukosta –, jotta sen voisi tulkita. Kuten kirjallisuudentutkija Kai Mikkonen (2001, 67) on esittänyt, on kirjallisuuden tulkitsijan tehtävänä osallistua teoksen uudelleenluomiseen ja laajentamiseen, mutta myös tiedostaa roolinsa mahdollisesti loputtomassa kommentoijien ketjussa.

Ajattelen joka tapauksessa Marcus Grantin tavoin, että kirjailijoiden kuvaamat juomiskokemukset, vaikka ne olisivat osana kaunokirjallista tekstiä, ovat erinomaista aineistoa analysoitavaksi. Miksi? Ensinnäkin niiden avulla voi tarkastella kirjailijoiden omia näkemyksiä siitä, mitä juominen heille merkitsee, kuten Kihlman sanoo: kun kirjoittaa vilpittömästi yhdestä elämästä, kirjoittaa samalla monista muista. Ja toiseksi, kuten Klaus Mäkelä (1968, 517) on asian ilmaissut, kirjailijat osaavat ”kuvata vitutustaan täsmällisemmin kuin muut”. Erityisen arvokasta tällainen aineisto on silloin, kun voidaan tehdä vertailuja dokumentoidun elämäkerrallisen materiaalin kanssa (Grant 1983, 42). Tutkittavista kirjailijoista vertailua on mahdollista tehdä Pentti Saarikosken kohdalla. Pekka Tarkka (1996) on kirjoittanut Saarikosken elämäkertaa toistaiseksi vuoteen 1963 asti, Yrjö Hosiailuoman ”Euroopan reunalla, kosken korvalla” (1998) kattaa koko kirjailijan elämän. Pirkko Alhoniemi (1989) on puolestaan kirjoittanut Christer Kihlmanin sekä hänen isänsä Bertel Kihlmanin kirjallisesta

tuotannosta kirjassaan ”Isät, pojat, perinnöt”: mukana on luonnollisesti myös biografista aines- ta. Vielä biografioita arvokkaampia vertailukohtia ovat kirjailijoiden puolisoiden kirjoittamien teosten muistelmallinen aines. Edellä mainittujen Tuula-Liina Variksen ja Märta Tikkasen teosten lisäksi tällaista materiaalia on myös Mia Bernerin kirjassa *Anteckningar från ett sorgear* (1985; suomennettu 1986).

Kihlmanin, Saarikosken ja Tikkasen teosten alkoholin käytön/alkoholiongelman kuvaukset eivät esiinny yksin. Ne nivoutuvat muuhun, jatkavat tai päättävät edellisiä aiheita yhtä lailla kuin aloittavat uusia polkuja. Kun katsotaan kirjailijoiden omia selityksiä juomiselleen, on kiinnostavaa panna merkille, millaisiin aiheisiin nämä selitykset vievät, mistä ne juontuvat ja myös miten juomista tulkitaan, millaiset aiheet toistuvat alkoholiin liittyvissä itseanalyysissä. Toisin sanoen katsoa, mitkä ovat juomisen syyt kirjailijoiden mukaan. Tässä artikkelissa huomiota kiinnitetään kirjoissa toistuvasti kuvattuihin tuntoihin. Kuten tullaan huomaamaan, ovat niiden pohjana useimmiten sivullisuuden, mihinkään kuulumattomuuden kokemus ja siihen liittyvät horjuvan itsetunnon ja sosiaalisen arkuuden tunnot.

MATKAAN – JUOMISEN TULKINNAT:

PAKO, PETOS JA KIELTO

Lähdetään liikkeelle abstrakteista tulkinnoista: paosta, petoksesta ja kiellostä. Humalaa pidetään usein keinona paeta todellisuutta, alkoholismia kyvyttömyytenä kestää todellisuutta. ”Ihmisessä joka järkkyi” Kihlman (1971, 72) vastaa niille, jotka puhuvat todellisuuden paosta, että sen, joka puhuu todellisuuden paosta täytyy olla varma siitä, että se sosiaalinen todellisuus, jota pako koskee, todella ansaitsee paremmin uskollisuuden ja luottamuksen kuin paon, petoksen ja kieltämisen. Kihlmanin ajatuksessa – ja tässä artikkelissa – pako, petos ja kielto kohdistuvat kanssakäymiseen, maailman ja muiden ihmisten kohtaamiseen ja siitä kumpuaviin ongelmiin, joihin alkoholista haetaan helpotusta. Pako, petos ja kielto suuntautuvat toisiinsa ihmisiin, siihen maailmaan, joka meitä ympäröi. Kysymys on kyvyttömyydestä (tai haluttomuudesta) olla ihmisten, myös itsensä kanssa. Pako, petos ja kielto on veistetty samasta puusta. Tulkintoina ne kytkeytyvät toisiinsa, ja siksi niitä pitää tarkastella rinnan.

Maanpakolaisuus, ulkopuolisuuden ja vierauden kokemuksen kirjaaminen toistuu kaikilla tarkastelluilla kirjailijoilla, etenkin Saarikoskella ja Kihlmanilla. Esimerkiksi Saarikosken proosakirjat ovat pitkälti yksinäisyyden kuvauksia ja usein ”toisaalla” kirjoitettuja matkakirjoja. Seppo Toivainen on puolestaan pannut merkille, että maanpakolaisuus antaa Kihlmanin elämälle, ajattelulle ja tuotannolle lähtemättömän leiman. Kyse ei ole Toivaisen (1984, 11) mukaan ainoastaan vapaaehtoisesta maanpakolaisuudesta, vaan jatkuvasta, intohimoisesta pyrkimyksestä hakeutua maanpakoon. Myöhemmin hän toteaa vielä, että jos Kihlman jollekin on uskollinen, niin maanpakolaisuudelleen (Toivainen 1984, 96). Teoksessaan *Människan som skalv* (1971)³ Kihlman kirjoitti olevansa notorinen petturi, ei vain ulkoisessa merkityksessä, vaan myös sisäisellä, mentaalisisellä tasolla:

Porvariksi syntyneenä minusta tuli sosialisti, akateemisesti predestinoituna minusta tuli boheemi. Minä hylkäsin suomenruotsalaisuuden suomalaisuuden hyväksi, se ei ollut vain uhmaa ja protestia: suomalaisessa lämmössä minä olen aina tuntenut itseni tervetulleemmaksi kuin suomenruotsalaisessa pakkasessa. Lapsena minä yritin käyttäytyä kuin aikuinen. Aikuisena olen kieltäytynyt olemasta aikuinen ja yrittänyt pidättää itselläni lapsen etuoikeudet. Olen kieltäytynyt olemasta mies sovinnaisen miehisyyden ehdoilla, kieltäytynyt kantamasta asetta, kannuksia ja mitaleita. Menestyessäni olen kieltänyt menestyksen ja pyrkinyt kohti tappiota. Tappion hetkillä olen kieltänyt tappion ja etsinyt menestystä. Olen tuominnut itseni kuolemaan ja teloituttanut pyövelin itseni sijasta. Aina se on ollut tuollaista ’todellisuuden äärien avartamista’, ts. kokemisen laajentamista tai rajoitusten tai oletetun persoonallisuuden kieltämistä. Aina se on ollut tuota kehysten suurentamista, minän ulottuvuuden pidentämistä inhimillisessä tilassa, tyytymättömyyttä ’minään’ joka olisi identtinen jonkin aikaisemmin annetun kanssa, tavoitteena ’minä’ lisätyinä tuntemattomalla joka on liikkeessä kohti kokeilematonta ja tuntematonta, alati laajeneva syleily. Tutuus. Tuntemus. (Kihlman 1971, 107)

Kuvatunlainen ”pakeneva” persoonallisuus voi olla altis alkoholismille: vähintäänkin siinä voi nähdä lähtökohdan käytösmallille, josta psykologit käyttävät nimeä ”self-handicapping”. Alkoholin väärinkäytön mallina se nojaa attribuutioteoriaan. Mallin ydin on oletuksessa, että alkoholisti pyrkii juomisellaan vähentämään epäonnistumi-

³Siteeraan suomennoksia. Viitataan jatkossakin suomennoksiin.

sen negatiivisia implikaatioita yhtä lailla kuin lisäämään mahdollisen onnistumisen positiivisuutta. Käytännössä tarkoitetaan sitä, että syy epäonnistumiseen perustellaan alkoholilla, onnistuminen sen sijaan moninkertaistuu, kun se tapahtuu alkoholista huolimatta (ks. esim. Berglas 1987). Mallin yksinkertainen samastaminen käsiteltävien kirjailijoiden piirtämiin henkilökuviin ei tietenkään käy, mutta psykologisessa lähökohdassa, jossa kieltäydytään ilmeisestä, yhteisesti hyvänä pidetystä, ja valitaan toinen, uhkarohkea suunta, on yhteys teorian lähtökohtiin. Voisi olettaa, että persoonallisuuden piirteenä ”todellisuuden äärien avartaminen” on jopa kirjailijan työn edellytys.

Entä kielto? Se on itsensä ja kykyjensä kieltoa. Kirjoittaminen sen sijaan on tämän kiellon kumoamista. Christer Kihlman tulkitsee juomisen protestiksi. Hän on kirjoittanut kokeneensa pitkitetyn pakonomaisen juomisen *torjuntaliikkeenä*, joka on suunnattu petollista pätemättömyyden ja riittämättömyyden tunnetta vastaan ja jonka tarkoitus on lieventää tai neutralisoida sen vaikutuksia (Kihlman 1971, 97). Tulkin mukaan juominen on tällöin ollut itsen suunnattua aggressiota. Aggressioon liitettävissä oleva ajatus kilpailusta on tässä yhteydessä kiinnostava. Siis se, että kenties alkoholismissakin olisi osaksi kyse kilpailemisesta, ”oman päänsä pitämisestä” – ja omaa itseään vastaan. Alkoholistien persoonallisuutta tarkentavissa teorioissa kilpailullisuutta ei suoranaisesti esiinny. Mutta on esimerkiksi tullu siihen tulokseen, että rajusti juovat miehet ilmaisevat juomisellaan aggressiivisuutta, riippumattomuutta ja maskuliinisuutta (Cox 1987, 61). Huomio on tässä tarkasteltavia kirjailijoita ajateltaessa kiinnostava: jokainen heistä suhtautuu kirjoittamiseen kunnianhimoisesti (se on tietysti kirjailijoilla pikemminkin sääntö kuin poikkeus). Kirjoittaminen, kirjailijana pysyminen, vaatii kilpailamisen kykyä, voitonahnaa. Siitä Kihlman on kirjoittanut teoksessaan *Inblandningar, utmaningar*. Aihe on sama kuin aiemmin siteeratussa Människan som skalv -teoksen sitaattissa, jossa puhutaan persoonallisuuspieriteiden kieltämisestä, ”petturuudesta”. *Inblandningar, utmaningar* -kirjassaan (1969, 10) Kihlman kirjoittaa, että kunnian ja maineen himolla hänessä piilevällä kiipijällä on ollut vastassaan itsepintainen imu epäonnistumiseen ja tuhoon.

Alkoholismi tuskin ilmaisee kilpailuviettä kyseisillä kirjailijoilla. Mutta ”self-handicapping”-

mallin kautta kilpailamisen voi nähdä toisinkin kuin strategiana, joka takaa ”onnistumisen”. Itsensä avuttomaksi tekeminen on myös huomiota ottamisen strategia. Tilanne kärjistyy kilpailuksi esimerkiksi suhteessa lapsiin, kuten esimerkiksi Tuula-Liina Variksen kirjoituksista käy ilmi. Hän kiinnittää huomiota siihen, että lapsi tuntui olevan Saarikoskelle tiedostamaton kateuden kohde: vaimo ei enää kiinnittänytään häneen kaikkea huomiotaan, ei käyttänyt kaikkea energiaansa häneen (Varis 1994, 230). Toisaalta miehet itse kuvaavat tilanteita, joissa lapsi jää toiseksi alkoholille. Kihlman esimerkiksi kuvaa kirjassaan *Människan som skalv* (1971, 70–71) tilannetta, jossa hän on jäänyt kahden lapsen kanssa, ja sen viinahuuruuksia seurauksia. Variksen ”Kilpikonnassa ja olkimarsalkassa” vastaavia kuvauksia on loputon sarja. Kihlman kuvaa aiheeseen liittyvän tapauksen myös kirjassa *Om hopplösheters möjligheter* (2000, 160), tapaamisen Saarikosken ja tämän tyttären kanssa. Henrik Tikkanen kirjassa *Georgsgatan* (1980, 94) sen sijaan kuvataan lapsen hätä humalaisen isän kohtaamisessa ja myös isän syyllisyydentunne. Märta Tikkanen *Århundadets kärlekssagassa* valotetaan alkoholiperhettä useasta näkökulmasta, myös lasten. Aiheeseen liittyviä runoja on useita (ks. esim. Tikkanen 1978, 37–39). Lähes aina välittyy vastakkainasettelu perheen ja isän välillä, siltikin, että juuri alkoholistin – isän tässä tapauksessa – persoona, hänen vaikeutensa tiukentavat sidettä perheenjäsenten välillä.

Tulkinta juomisesta pakona, yksinäisyyden kaipuuna, liittyy häpeään. Kihlman kirjoittaa syyllisyyden- tai häpeäntunteesta kirjassaan *Människan som skalv* yksinäisyysaiheen yhteydessä. Hän kirjoittaa, että hänelle alkoholi on keino, joka sallii hänen tyydyttää yksinäisydentarpeensa, josta hän ei selvänä ollessaan mielellään piittaa tai jolle hän ei anna periksi. Hän näkee tarpeensa osin lapsellisena uhmareaktionä niihin vaikeuksiin, joita hänellä on ollut ihmiskontaktien saavuttamisessa. Yksinäisyys on tällöin rangastus: sillä, joka ei pärjää, ei ole oikeutta vaatia sosiaalisia kontakteja, vaimonsa rakkautta ja lastensa luottamusta. Kihlmanin mukaan siitä seuraa häpeäntunne, joka johtaa pakoon:

Yksinäisyys joka ilmenee äkillisenä katoamisena perheen parista on häpeäntunteen passiivinen ilmaus. Sen aktiivisen ilmauksen toteuttaa väkivaltainen alkoholisti joka riehuu kotonaan, joka lyö lapsiaan ja uhkailee happamen vaimonsa henkeä. Passiivinen alkoholisti

alastuu kuvitellessaan riittämättömydentunteensa oikeutetuksi ja vetäytyy syrjään häpeä ainoana seuralaisenaan. Aktiivinen alkoholisti kieltäytyy tunnustamasta häpeän heijastuksia, hän vimmastuu sen ilmeisen epäoikeudenmukaisuuden takia ja käy vastahyökkäykseen niitä vastaan jotka selvimmin heijastavat hänen muka heikkouttaan ja riittämättömyyttään, siis vaimoaan ja lapsiaan vastaan. (Kihlman 1971, 93)

Alkoholi on puudutusväline, pakokeino, psyykkinen ja fyysinen muuntamiskeino. Kun minä masennuksen pohjassa juon itseni päivä päivältä humalaan, en tee sitä saadakseni lohtua kestävämmiin kärsimyksiin enkä lääkkeeksi sellaiseen pätemättömyyteen tai riittämättömyyteen jonka voisi luonnehtia vääjäämättömäksi tai lopulliseksi. Sillä ihan kokonaan itsetuntoni ei jätä minua koskaan [...]. Minä juon päinvastoin puolustaakseni itseäni epäoikeutettua masennusta vastaan ja neutralisoidakseni sen, minä juon kestäväkseni, pannakseni vastaan, pystyäkseen taistelemaan epätodellista mutta kulluttavaa toivottomuuden tunnetta ja aiheettomia, kavalialta pätemättömyyden ja riittämättömyyden kuvitelmia vastaan. (Kihlman 1971, 94–95)

Aiemmin puhuttiin ”todellisuuden äärien avartamisesta”. Matka tutusta vieraaseen on liikettä kohti tuntematonta, konkreettista ”todellisuuden äärien avartamista”. Se on varmasti myös häpeäntunteen ilmaisua, kuten Kihlman kirjoittaa. Käsitellyillä kirjailijoilla se ilmenee ”maanpakona”, monesti odotusten pakona. Saarikoskella maanpakolaisuus ja jatkuva liikkeelläolo ovat tärkeä aihe. Toimittamansa Juomarin päiväkirjojen (1999, 306) jälkisanassa Pekka Tarkka mainitsee Saarikosken ”maisemanvaihtojen”, ongelmien keskeltä pakenemisen yhteydessä E. M. Jellinekin määritelmän alkoholismista. Tarkka on myös kutsunut Saarikoskea ”oman itsensä pakolaiseksi”. Niin Saarikoskella, Kihlmanilla kuin Tikkasellakin esiintyy ajatus siitä, että alkoholilla pyritään johonkin, paitsi pois myös johonkin päämäärään. Tällöin alkoholi tulkitaan välineeksi, kuten aiemmasta Kihlman-sitaatista käy ilmi. Alkoholi on paon väline myös Saarikosken Juomarin päiväkirjoissa (joihin sisältyvät Dublinissa kirjoitettu Kirje vaimolleni [1968] ja Katselen Stalinin pään yli ulos [1969], jonka alku on kirjoitettu Islannissa): poissaolon aihetta tulkitaan juomisen kautta. Identiteetti rakentuu menemisestä, vaihtuvista paikoista: kirjoittaja on Matkailija. Ensimmäinen on puhe todellisista matkoista, kuten matkasta Dubliniin tai Riihimäelle, mutta pian alkoholista:

Ne jotka eivät alkoholista mitään tiedä, kuvittelevat, että juomisen päämäärä on humala, kun se tosiasiana on delirium, joka pitäisi oikeastaan kirjoittaa Delirium, sillä se on paikka eikä tila. Kristittyjen taivas on tila (ian-

kaikkinen elämä), ja niin he luulevat erheellisesti, että myös Delirium on tila, vaikka se on paikka. Se on paikka, johon Matkailija pyrkii. (Saarikoski 1999, 30)

Myös poissaoloon – Pariisiin päiväkirjassaan vuonna 1968 – Saarikoski liittyy humaltumisen:

Ei se että olin Pariisissa vaan se että en ollut Helsingissä oli suurelmoista ja melkein humalluttavaa, *intoxicating*: englanninkielessä on paras sana ilmaisemaan tätä tunnetta, kun on irti ja tavoittamattomissa, ei puhelinnumeroa, ei osoitetta, ei kantakapakkaa. Kuitenkaan en voi kieltää, että joskus vastaavassa onnentilassa olen tuntenut itseni jotenkin hyljättyksi ja orvoksi. (Saarikoski 2001, 80)

Yksinäisyys ja yksinäisyyden kaipuu on kaksiteräinen miekka, etsitty – ja löydyttyään pelätty. Yksinäisyyden kautta pääsee toisten odotuksista, mutta samalla tietoisuus kyvyttömyydestä olla toisten kaltainen korostuu, se ettei kuulu mihinkään. Tuula-Liina Varis kirjoittaa kuitenkin Kilpikonnassa ja olkimarsalkassa (1994, 106), että vierauden ja ulkopuolisuuden tunne rauhoitti Saarikoskea. Samassa teoksessa hän kiinnittää myös huomiota Saarikosken ”Punaisten lippujen” (1966) esipuheeseen. Saarikoski kirjoitti, ettei koe elämäänsä tienä, matkana kehdestä hautoaan, vaan esineenä, astiana joka vähitellen täyttyy ja täyteen tultuaan hajoaa. Variksen mukaan (1994, 291) Saarikoski eli elämänsä mukaisesti; häneltä ei mikään jäänyt taakse. Saattaa olla, että kyseiseen persoonallisuuden piirteeseen liittyy myös toinen Variksen mainitsema ”saarikoskimaisuus”, perussuru:

Hänessä oli perussuru, jota kukaan ei voinut poistaa. Jokainen hänen vaimoistaan yritti sitä tehdäksään helpommaksi hänen ja oman elämänsä. Se ei ollut mahdollista. Kaikki me halusimme muuttaa häntä hänen parhaakseen, eikä kukaan onnistunut. Kaikki me luulimme, että hänen elämänsä olisi parempi, jos hänet saisi lopettamaan itsetuhoisen juomisen. Kaikki me ajattelimme, että minä, juuri minä voin saada hänet irti viinasta. Sellaisia olosuhteita hänelle ei maan päälle olisi voitu luoda.

Ehkä taivaaseen. Mutta mikä taivas se hänelle silloin olisi?

[...]

Minulle hän oli vakava, vakavasti otettava ihminen, raskaan elämän eläjä, yksinäinen mies. (Varis 1994, 293)

”Perussuru” on yksi persoonallisuuden tulkinta, jolla selitetään taipumusta juomiseen (alkoholismiin). Kun sitä ei voi poistaa, ei myöskään juo-

mista voi estää, Varis ajattelee. Mitä perussuru sitten on? Minusta sillä on yhtymäkohtansa Kihlmanin esittämän ”passiivisen alkoholistin” kuvauksen kanssa. Perussuru on häpeätunteen passiivista ilmaisua. Variksen kuvaamassa ”perussurussa”, melankoliassa, on myös aineksia siihen ”kosmiseen yksinäisyyteen”, josta Pekka Sulkuinen ja Pasi Falk ovat kirjoittaneet (1983), alleviivattuun kokemukseen kuoleman läheisyydestä, kuolemanpelkoon. Kihlmanin kirjoittaa kirjansa ”Alkoholisti”-luvussa, ettei juominen ole monesti muuta kuin hitaasti edistynyt itsemurha, ”viimeiseen saakka absurdin toiveikkouden heikosti värittävä”. Hän puhuu paosta. Siitä, että ihminen juo usein siksi, ettei tekisi jotain vielä pahempaa. Kuten jo siteerattiin: sen, joka puhuu todellisuuden paosta, täytyy olla varma siitä, että se sosiaalinen todellisuus, jota pako koskee, todella ansaitsee paremmin uskollisuuden ja luottamuksen kuin paon, petoksen ja kieltämisen (Kihlman 1971, 72). Samalla eräänlaisella avuttomuudella, toisten vietäväksi asettumisella – paolla, petoksella ja kieltämisellä – ja siihen sekoittuneella uhmalla alkuperäistä (kuoleman)pelkoa kohtaan, on irtautuminen *muiden* odotuksista mahdollinen. Saarikoski analysoi itseään, ja juomistaan, päiväkirjassaan näin:

Ei alentunut itsetunto johdu juomisesta, se on yksi juomisen syistä, kyllä minä muistan miten minä jo poikaitäällä häpesin itseäni ja pelkäsin ihmisiä, ja sellainen olen vieläkin vaikka ei sitä kukaan huomaa. Alkoholista itsetuntoni kohoamaan niin että illalla olen jo kuolematon ja jumala. Se maine jonka olen itselleni hankkinut on yksi minun suojamuureistani. Se vetää ihmisiä puoleensa mutta samalla pitää heidät välimatkan päässä. (Saarikoski 2001, 195)

Vaimon vähättely, josta Tuula-Liina Varis ja Märta Tikkanen ovat kirjoittaneet, on tietysti alkoholistin oman alentuneen itsetunnon tuotosta. Sen kääntöpuoli on itsensä kohottaminen, joka on suojamuurin tekoa sekkin. Itsetunnon kohottamisessa alkoholista on ainakin hetkeksi apua: se auttaa kestäämään ja siihen, että pystyy panemaan vastaan pätemättömyyden tunteelle, kuten Kihlman kirjoittaa.

Mielenkiintoinen vertailukohde Saarikosken pakolaisuutta ajateltaessa on Henrik Tikkanen, hänen katuosoitteiden mukaan nimetty teossarjansa. Clas Zilliacus huomauttaa ”Suomen kirjallisuushistoriassa” (1999, 217), että osoitetrilogian nimet täsmällisine talonnumeroineen ilmai-

sevat sitä, että ihminen kokee paikallisesti, elää elämänsä tietyissä paikoissa. Samasta asiasta puhuvat tietysti Saarikoskenkin ”kaupunkikirjat”, näkökulma vain on toinen: läsnäolon sijaan painottuu poissaolo. Pekka Tarkka on esittänyt, että Saarikoski oli paremminkin ”oman itsensä pakolainen” kuin maan tai paikan. Sama pätee mitä ilmeisimmin myös Kihlmaniin ja Tikkasen. Saarikoski itse kirjoitti, että hänen pitää olla liikkeessä, toimia, siirtyä nopeasti paikasta toiseen, muuten hän tulee levottomaksi. Hän lisäsi vielä viihtyvänsä parhaiten kulkuneuvoissa, bussissa, junassa, laivassa, lentokoneessa: jos hän olisi rikas, hän matkustaisi aina, ei haluaisi jäädä mihinkään pitemmäksi aikaa (sit. Tarkka 1996, 416). Myöhemmin, esityksessään ”Miten kirjani ovat syntyneet” Saarikoski totesi, että jos hän haluaa elää, hänen on kirjoitettava, ja että jos hän haluaa kirjoittaa, hänen on tehtävä se jossain muussa maassa kuin Suomessa, missä tahansa maassa paitsi Länsi-Saksassa tai Ruotsissa (1980, 333). Henrik Tikkanen osoitesarja kiinnittyy nimillään Helsinkiin. Mutta matkat, poissaolot ovat silti läsnä:

Minä halusin vain ottaa pitämättä kiinni, antaa mutta en omistaa enkä koskaan tulla riippuvaksi kenestäkään. Juominen ja naiminen, sitä oli elämä. Varuillaanolo, sitä oli elämä. Kapakan ovien aukenemisen odottaminen, sitä oli elämä. Pelko, sitä oli elämä.

Yleensä vain pakeneminen oli vapautta. Pysähtymisen merkitsi kiinnijoutumista. Minulle kihosivat kyyneleet silmiin, koska olin yksin pimeydessä vailla viiniä ja ystäviä. (Tikkanen 1976, 82–83)

Paossa vain on vapaus: kun pysähtyy, vangitaan. Levottomuus, jonka edeltävä sitaattikin onnistuu vangitsemaan, tulee ilmi myös niistä kuvauksista, joita on Tikkanen faktisesta persoonasta. Muistelmateoksessa ”Henrik” (1985; ilmestynyt suomeksi samannimisenä 1986) on kahdenkymmenen ystävän tai läheisen ajatuksia Tikkasesta. Daniel Hjorthin esseen nimi on ”Alltid på väg”, aina matkalla. Hjorth kirjoittaa paitsi kirjaimellisesta matkastaan Tikkanen kanssa myös hänen kärsimättömyydestään, hänen nopeudestaan, vastaan olla aina matkalla johonkin uuteen (Hjort 1986, 50–51).

”Pako” ilmaisee siirtymää positiivisempaan, ja usein sillä tarkoitetaan myös jonkinlaista viimeistä keinoa, pakoa pakon edessä. On kyse hengissä säilymisestä. Tällainen kuva alkoholista välittyy niin Kihlmanin, Saarikosken kuin Tikkanenkin teoksista: alkoholin avulla elämisen mahdotto-

muus helpottuu. Sama funktio näyttäisi olevan kirjoittamisella; kirjoittaminen ja alkoholi kietoutuvat nekin toisiinsa, mutteivät ilmeisimmällä tavalla. Artikkelinsa ”Juoda ja/vai luoda?” aluksi Anja Koski-Jännes on siteerannut Kihlmanin teoksen Människan som skalv kohta, jossa Kihlman ilmoittaa, ettei hän olisi kyennyt kirjoittamaan ainoatakaan kirjaa ilman alkoholia, että alkoholi on avannut hänen tietoisuutensa salvat vaikealle tiedolle todellisuuden sisällöstä (Kihlman 1971, 29; Koski-Jännes 1983, 68). Kohdan siteeraaminen yksinään, vailla yhteyttä muihin teoksen aihetta käsitteleviin kohtiin, luo vaikutelman siitä, että puhuttaisiin humalassa kirjoittamisesta. Etenkin, kun artikkelin lopuksi todetaan, että ”kokonaisuutena ihmisen luomisvoima kumpuaa varmasti syvemmltä kuin pullon pohjasta – myös Christer Kihlmanin” (Koski-Jännes 1983, 74). Painottaa Kihlman Koski-Jänneksen siteeraamassa teoksessa nimenomaan sitä, ettei alkoholi ole koskaan hänen kohdallaan löytänyt mitään tuntematonta eikä koskaan keksinyt uutta. Hän nimenomaan painottaa, ettei alkoholihumala valmista mitään, ei luo mitään omaa, vain luova persoonallisuus itse luo. Ja koska alkoholi ei ole luovaa ja koska itse muistiin merkitseminen on luovan prosessin keskeinen vaihe, on Kihlmanin mukaan (1971, 80–81) tarkoituksetonta yrittää kirjoittaa (luoda) alkoholin vaikutuksen alaisena.

Mistä alkoholin avulla sitten pääsee pakoon? Miten kirjailijat sen tulkitsevat? Edellä on puhuttu yksinäisyydestä, siitä että alkoholin avulla yksinolo mahdollistuu. Mutta myös kirjoittaminen vaatii yksinoloa. Saarikoski kirjoittaa päiväkirjassaan 60-luvun lopulla, ettei hän kaipaa viinaa, ”joskus vain on vaikeita hetkiä, ei joskus vaan joka hetki kun ei kirjoita” (Saarikoski 2001, 123). Ovatko alkoholi ja kirjoittaminen saman tyhjyyden täyttämistä? Tyhjyyden, jonka täyttämiseen ihmiset eivät riitä? Tämän suuntainen tulkinta on vahvasti läsnä niin Saarikoskella, Tikkasella kuin Kihlmanillakin. Yksinäisyydenkaipuu voi olla pakoa muista ihmisistä. Tuula-Liina Varis (1994, 53) kirjoitti Saarikosken ihmisarkuudesta, jota alkoholi helpotti: ”Hän jännitti ihmisiä aivan kuollakseen. Siinä on yksi selitys sille, ettei hän kyennyt juuri koskaan esiintymään julkisesti selvinpäin.” Nämä mahdolliset alkoholismien taustalla olevat inhimilliset piirteet ovat ristiriidassa tässä käsiteltyihin kirjailijoihin usein liitetyn neroustulkinnan kanssa: suoritusvaatimukset ja suorituskyky eivät kohtaa. Tämä epäsuhta heijastuu

muuhunkin käyttäytymiseen vuoroin alentuneen ja vuoroin kohonneen itsetunnon myötä.

Kihlmanin yhteydessä oli aiemmin puhetta ”todellisuuden äärien avartamisesta”, aina vastakaisen valitsemisesta. Asenteen ytimessä on oltava oletus norminmukaisesta valinnasta. Jotta voisi valita vastakkaisen, on vastakohtaan oltava tiedossa. Käsitys siitä, miten pitäisi reagoida ja toimia. Se on antagonismia. Se näkyy esimerkiksi Saarikosken ”Euroopan reunassa”, jossa hän kirjoittaa suvaitsevaisuutensa johtuvan siitä, ettei hän osaa rakastaa lähimmäisiään, jotka kokee vanginvartijoiksi ja poliiseiksi, joista näkee heti, mitä ne aikovat sanoa, ”mielipiteet roikkuvat niiden suupielessä kuin sylki” (Saarikoski 1982, 20). Samassa kirjassa, aiemmin, hän on kirjoittanut inhoavansa kaikkia opetuksia, kieltöjä, määräyksiä ja ihmetelty, mistä inho on tullut ja asettunut häneen: ”jostakin sieltä, rannoilta joita en muista, se tekee kipeää, että aina pitää kävellä kylkiluu murtuneena, hitaasti, etukumarassa, maata tarkastellen [...]” (Saarikoski 1982, 12). Voi olla, että kyseessä on edellä mainitun ”perussurun” kääntöpuoli, vastahankaan asettuminen, kieltö.

Vaikka juomiseen liitetään pako, petos ja vastahankaan asettuminen, ei alkoholista puhuta käsiteltyillä kirjailijoilla synnä vaan seurauksena. Kihlman ei pidä alkoholia sairauden aiheuttajana vaan lääkkeenä. Alkoholi lyhentää ja neutralisoi hänen mukaansa masennustilaa sekä vahvistamalla että lamauttamalla ja ajamalla akuuttiin kriisivaiheeseen, jossa toimintakyky on poissa, niin että viimeinen tuhoisa teko jää toteuttamatta ja tervehtyminen jää lopulta ainoaksi kelvolliseksi keinoksi. Kihlmanin loppupäätelmä on se, ettei alkoholi ole ongelma: ongelma on epäsuhte suorituskyvyn ja suoritusvaatimusten välillä, sama josta edellä puhuttiin neroustulkinnan yhteydessä. Kun alkoholi siirtää masennuksen älylliseltä itsemurhatasolta tunnepohjaiselle kaaostasolle, ehkäisee selkeyden puute kaikki ratkaisevat teot; siksi alkoholi on enemmän pelastaja kuin itse hätä (Kihlman 1971, 95). Myös Saarikoski puhuu alkoholista lääkkeenään kirjassaan ”Asiaa tai ei” (1980, 87). Myös tällöin on masennus osa kuvaa.

PÄÄTÖKSIÄ JA UUSIA LÄHTÖJÄ: ALKOHOLISMIN KANSSA

Kihlmanin, Saarikosken ja Tikkasen juomisen pohjalla on useimmiten ollut sivullisuuden, mi-

hinkään kuulumattomuuden kokemus. Tämä kokemus puolestaan kytkeytyy tarkastelluissa teksteissä toistuvasti mm. ”perussuruun”, huonoon itsetuntoon ja sosiaaliseen arkuuteen. Siis vaikeuteen olla ihmisten kanssa. Siihen, ihmisten väliin, lääkkeeksi tai myrkyksi, kiilaa alkoholi.

Se, että kirjailijat ovat tulkinneet juomistaan niin kuin edellä on esitetty, ei välttämättä kerro totuutta. Voi olla, että kirjoissa pyritään vähentämään epäonnistumisen negatiivisia implikaatioita, mikä on hyvin inhimillinen pyrkimys. Kuvatut tulkinnot kertonevat osittain tästä. Siis siitä, että yleisesti paheksutulle käytökselle on etsittävä lieventäviä syitä. Kun tulkitsee tietyllä tavalla, vetoaa tiettyihin syihin, ongelma ”vähenee”, tulee hyväksyttäväksi. Toisaalta valittu kirjoituksen muoto, eräänlainen tunnustus kaikesta huolimatta, on suojamuuri sekin: naamio ja panssari suojaamassa kuvattua minuutta, ehkä toisinaan myös maalaamassa todellista epämiellyttävämpää kuvaa lukijoiden mieliksi, niiden jotka haluavat ymmärtämisellään pyhittää omat tekonsa tai oman epäonnistumisensa. Kuten Kihlman kirjoitti taannoin lehtiartikkelissaan (2001): ”Enimmäkseen ihminen on epämieluisin laskelmoinnin, vääryyden ja valheellisuuden keitos.”

Tarkasteltujen mieskirjailijoiden juomistulkinnat ovat monesti itsekeskeisiä; puolisoitten kirjoituksissa on totta kai toisin, koska kuvataan toisen juomista. Alkoholi on alkoholitiperheessä aina läsnä. On puhuttu alkoholistien ”urasta”. Siitä, miten suhde juomiseen muuttuu ajan myötä. Vastaava ura on myös perheenjäsenillä, kanssa-alkoholisteilla. Tällöin puhutaan suhteesta läheiseen alkoholistiin, mutta myös siitä kumpuavasta suhteesta muihin ihmisiin ja ympäristöön. Tämä ura on elämänpituisen, kuten alkoholistin. Kanssa-alkoholistin tausta on edellä tarkastelluista kirjailijoista Henrik Tikkasella ja Pentti Saarikoskella, jotka ovat kuvanneet lapsuudenkotiensa alkoholiongelmia omaelämäkerrallisissa teksteissään. Tuula-Liina Varis puolestaan kuvaa Kilpikonnassa ja olkimarsalkassa isän ja pojan kohtaamisen, jossa alkoholi on aseena ihmisten välisessä pelissä, vallan väline (ks. Varis 1994, 82–83). Yhden Århundredets kärlekssagan runon aiheena on lapsen osa ”kanssa-alkoholistina” ja alkoholistin kyvyttömyys tunnistaa menneen

toistuminen (suom. 1978, 37–38). Juomisen kuvaukset ja alkoholismin tulkinnat puolison ja perheen näkökulmasta eivät kuitenkaan tässä artikkelissa olleet pääosassa, mutta näkökulma on tärkeä. Aihe ansaitsee oman artikkelinsa.

Edellä tarkastelluissa kirjailijoissa on paljon samaa, myös heidän suhteessaan alkoholiin. Kuten sanottu: kun kirjoittaa yhdestä ihmisestä, kirjoittaa myös monista muista, olkoonkin että vastenmielisistä olennoista, laskelmoinnin, vääryyden ja valheellisuuden keitoksesta. Loppujen lopuksi Christer Kihlman, Pentti Saarikoski ja Henrik Tikkanen kuvaavat varsin yleisinhimillisiä tunteja ”tunneraportteissaan”, pääasiassa huomatuksi tulemisen ja rakkauden kaipuuta. Kirjailijoissa on myös eronsa. Jokainen edellä käsitellyistä kirjailijoista on oma tapauksensa, ei koskaan aivan toisen, edes kollegan kaltainen. Christer Kihlman on kirjoittanut oivaltavasti samankaltaisuuden ja eroavaisuuden rajankäynnistä, ja häpeästä, kirjansa Människan som skalv johdannossa. Päätän siihen, mistä Kihlman aloitti:

En usko että henkilökohtaisten tai ”häpeällisten” salaisuuksien salassa pitäminen olisi jotenkin rakentavaa tai merkityksellistä. Minä uskon päinvastoin että henkilökohtaisten ja ”häpeällisten” salaisuuksien salassa pitäminen on revivää ja merkityksentöntä. Jokainen ihminen on mitä hän on tai luulee olevansa, mutta salailemalla salaisuuksiaan, oman itsensä osia, käy tarpeettoman suureksi ero sen välillä mitä hän on itselleen ja mitä hän teeskentelee olevansa muille. [...]

Jokainen ihminen on hiukan erilainen kuin kaikki muut, ja sen takia ovat myös ne ”häpeälliset” salaisuudet tai ”heikkoudet” joita hän yrittää kätkeä hiukan erilaisia kuin kaikkien muiden. Mutta avarasti ottaen ovat kaikki ihmiset kuitenkin melko samanlaisia, joka tapauksessa he ovat saman yhteiskunnan jäseniä ja kuuluvat samaan kulttuuripiiriin sikäli että heillä on sama biologinen rakenne ja samat yhteiskuntanormit ja samat kulttuurimallit ovat vaikuttaneet heihin. Siitä johtuu että monet ihmiset kantavat sisimmässään jокseenkin samoja salaisuuksia tietämättä sitä, että näin tapahtuu juuri sen takia että he niin huolellisesti säilyttävät ne yksityisinä salaisuuksinaan tai heikkouksinaan. (Kihlman 1971, 5–6)

Kirjailija voi – kaikesta huolimatta – olla myös ”esipuhuja”, osoittaa, etteivät vaikeudet loppujen lopuksi ole kovinkaan harvinaisia ja että niistä voi myös kertoa muille, ”kanssaihmisille”.

KIRJALLISUUS

I

Kihlman, Christer: *Mistä minä tiedän*. Helsinki: Tammi, 1969

Kihlman, Christer: *Människan som skalv. En bok om det oväsentliga*. Helsingfors: Söderströms, 1971. (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1973)

Kihlman, Christer: *Ihminen joka järkkyy*. Suom. Pentti Saaritsa. Helsinki: Tammi, 1971

Kihlman, Christer & Westö, Mårten: *Om hopplöshetens möjligheter. En samtalsbok*. Helsingfors: Söderströms, 2000

Kihlman, Christer: *Moraali muuttuu suhdanteiden mukaan*. Helsingin Sanomat 30.12.2001

Saarikoski, Pentti: *Aika Prahassa*. Helsinki: Otava, 1967

Saarikoski, Pentti: *Kirje vaimolleni*. Helsinki: Otava, 1968

Saarikoski, Pentti: *Asiaa tai ei*. Helsinki: Otava, 1980

Saarikoski, Pentti: *Euroopan reuna*. Helsinki: Otava, 1982

Saarikoski, Pentti: *Juomarin päiväkirjat*. Toimittanut Pekka Tarkka. Helsinki: Otava, 1999

Saarikoski, Pentti: *Toipilaan päiväkirjat*. Toimittanut Pekka Tarkka. Helsinki: Otava, 2001

Tikkanen, Henrik: *Brändövägen 8*. Helsingfors: Söderströms, 1975

Tikkanen, Henrik: *Bävervägen 11*. Helsingfors: Söderströms, 1976

Tikkanen, Henrik: *Mariegatan 26*. Helsingfors: Söderströms, 1977

Tikkanen, Henrik: *Georgsgatan*. Helsingfors: Söderströms, 1980

Tikkanen, Henrik: *Henriksgatan*. Helsingfors: Söderströms, 1982

Tikkanen, Märta: *Århundredets kärleks saga*. Stockholm: Trevi, 1978

Varis, Tuula-Liina: *Kilpikonna ja olkimarsalkka*. Helsinki: WSOY, 1994.

II

Alhoniemi, Pirkko: *Isät, pojat, perinnöt*. Bertel Kihlmanin ja Christer Kihlmanin kirjallisesta tuotannosta. Helsinki: SKS, 1989

Berglas, Steven: *Self-Handicapping Model*. P. 305–345. In: *Psychological Theories of Drinking and Alcoholism*. Ed. by Howard T. Blane and Kenneth E. Leonard. New York & London: The Guildford Press, 1987

Berner, Mia: *Anteckningar från ett sorgear*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1985

Cox, W. Miles: *Personality Theory and Research*. P. 55–89. In: *Psychological Theories of Drinking and Alcoholism*. Ed. by Howard T. Blane and Kenneth E. Leonard. New York & London: The Guildford Press, 1987

Enwald, Liisa: *Naiskirjallisuus*. S. 199–211. Teoksessa: *Suomen kirjallisuushistoria*, 3: *Rintamakirjeistä*

tietoverkkoihin. Toimittanut Pertti Lassila. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* 724:3. Helsinki: SKS, 1999

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: *Drinking on the screen. An analysis of a mythical male fantasy in Finnish films*. *Social Science Information* 22 (1983): 3, 387–410

Frye, Northrop: *Anatomy of Criticism: Four Essays*. Princeton: Princeton University Press, 1957

Gilmore, Thomas B.: *Equivocal Spirits: Alcoholism and Drinking in Twentieth-Century Literature*. Chapel Hill and London: University of North Carolina Press, 1987

Grant, Marcus: *Kirjailijat ja juominen*. *Alkoholipolitiikka* 48 (1983): 1, 39–42

Henrik. Stockholm: Alba, 1985

Henrik. *Suomentaneet Risto Hannula ja Eila Penanen*. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1986

Hjorth, Daniel: *Aina matkalla*. S. 49–56. Teoksessa: Henrik. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1986

Hosiaislouma, Yrjö: *Euroopan reunalla, kosken korpalla: jumalten narri Pentti Saarikoski*. Helsinki: Like, 1998

Kihlman, Christer: *Inblandningar, utmaningar*. Helsingfors: S. & Co., 1969

Kihlman, Christer: *Miten kirjani ovat syntyneet*. Osa 3. Toimittanut Ritva Haavikko. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1991, 80–95

Koski-Jännes, Anja: *Juoda ja/vai luoda? Alkoholipolitiikka* 48 (1983): 2, 68–76

Mikkonen, Kai: *Lukeminen tulkintana*. S. 64–90. Teoksessa: *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toimittaneet Outi Alanko ja Tiina Käkälä-Puumala. Helsinki: SKS, 2001

Mäkelä, Klaus: *Kirja vaimoista*. Parnasso 8/1968, 517–518

Saarikoski, Pentti: *Punaiset liput*. Helsinki: Weilin + Göös, 1966

Saarikoski, Pentti: *Minun runoni ja minun aatteeni*. Parnasso 5/1978

Saarikoski, Pentti: *Miten kirjani ovat syntyneet*. Osa 1. Toimittanut Ritva Rainio. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1980

Tarkka, Pekka: *Pentti Saarikoski*. Vuodet 1937–1963. Helsinki: Otava, 1996

Tikkanen, Märta: *Miten kirjani ovat syntyneet*. Osa 3. Toimittanut Ritva Haavikko. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1991, 264–285

Tikkanen, Märta: *Siikakuja 2*. S. 139–154. Teoksessa: Henrik. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1986

Toiviainen, Seppo: *Christer Kihlman ja hänen maailmansa*. Tutkijaliiton julkaisusarja 32. Helsinki: Tutkijaliitto, 1984

Zilliacus, Clas: *Tunnustus, dokumentti ja raportti kirjallisuuskäsityksen avartajina*. Suom. Rauno Ekholm. S. 213–219. Teoksessa: *Suomen kirjallisuushistoria*, 3: *Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toimittanut Pertti Lassila. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* 724:3. Helsinki: SKS, 1999.

ENGLISH SUMMARY

Janna Kantola: Interpretations of drinking in the prose of Christer Kihlman, Pentti Saarikoski and Henrik Tikkanen (Alkoholi ihmisten välissä. Juomisen tulkinat Christer Kihlmanin, Pentti Saarikosken ja Henrik Tikkasen proosassa)

The article explores the autobiographic prose of Christer Kihlman (b. 1930), Henrik Tikkanen (1924–1984) and Pentti Saarikoski (1937–1983) in which alcohol or alcoholism often features quite prominently. How is drinking interpreted in these texts?

The article sets out from the concept of "confessional prose" and "report" as well as their relationship to so-called personal documents. It is suggested that confessional prose is the genre that comes closest to portrayals of reality and so to the materials that are used in sociological research. In addition, the work is grounded in the assumption that descriptions of drink-

ing or drink problems do not appear in isolation but are interwoven into the narrative structure, that they pick up on former themes or close those themes and that they make new openings. For this reason the article looks more closely at the authors' drinking accounts, at what kinds of themes they lead into and derive from and what kinds of themes recur in the self-analyses related to alcohol.

It transpires that all three authors have very similar emotional accounts of drinking: they all point towards escape from self and others, towards betrayal and denial. This is often grounded in an experience of detachment and lack of engagement. A faltering sense of self-esteem and social apprehension are also an integral part of the experience. Above all else, their descriptions portray a difficulty of human interaction. In the texts analysed, alcohol serves to help transcend this difficulty, whether in the form of a medicine or poison.

KEY WORDS:

Drinking, alcoholism, prose, autobiographies, interpretations, Finland